

Kitekintés

JACQUES LE GOFF:

MÉG MINDIG A POLITIKATÖRTÉNET A TÖRTÉNELEM
GERINCE ?^x

Egy olyan történész számára, aki ahhoz az irányzathoz tartozik, amit - helyesen, vagy helytelenül - "Annales iskolának" neveznek, ez a cím önmagában idegen. Az Annales történésze azon az elven nőtt fel, hogy a politikatörténet elavult, idejét múlt tudomány. Ezt ismételte már Marc Bloch és Lucien Febvre, akik a modern történetírás nagy őseit is megidézték: Voltaire az "Essai sur les Moeurs et l'esprit des nations" című munkájában így ír: "Az elmúlt 14 évszázadban minden gall király, miniszter vagy hadvezér volt." Jules Michelet pedig ezt írta Charles Sainte-Beuve-nek 1857-ben: "Ha elbeszélésemben csak a politika történetét vettem volna figyelembe, tudomást sem véve a történelem más összetevőiről, /mint a vallás, jog, földrajz, irodalom, művészetek stb/ megközelítésem egészen más lett volna. Bármennyire különböznek is egymástól, egyiket sem mellőzhettem, mert mind egy egész szerves részét alkotják." Ugyanezt mondja Michelet "Franciaország története" /The History of France/ című művében: "Most ismét csak azt mondhatom, hogy magamra voltam utalva. Alig néhány olyan adat állt rendelkezésemre, ami nem a politikatörténetre, kormányzati határozatokra, vagy intézményekre vonatkozott. Senki sem vette figyelembe, hogy mi minden kíséri, magyarázza a politikatörténetet és részben alapját is képezi: társadalmi, gazdasági és ipari feltételek, az irodalom és a szellem fejlettsége."

Ugyanakkor azonban tudatosan vagy tudattalanul a legtöbb történész a marxizmus hatása alá került; vagy többé-kevésbé mereven

x A fordítás J. Le Goff : Is Politics Still the Backbone of History? /DAEDALUS 100. /1971/ 1-19.p.p./ c. tanulmánya alapján készült. A jegyzetapparátust terjedelmi okok miatt elhagytuk. /a szerk./

követve, vagy többé-kevésbé nyíltan elutasítva azt. De Marx műveinek felületes olvasása azt a benyomást keltheti, hogy a politikát ő a társadalom felépítményébe sorolta, és a politikatörténetet a termelési viszonyok történetének másodlagos jelenségeként értelmezte. Lássuk a jól ismert bekezdést a "Politikai gazdaságtan bírálata" előszavából: "A termelési viszonyok összessége határozza meg egy társadalom gazdasági berendezkedését, ami alapul szolgál a jogi és politikai felépítménynek, és amelynek bizonyos társadalmi tudatformák felelnek meg. Az anyagi élethez viszonyuló termelési mód pedig a társadalmi, politikai és szellemi életet határozza meg egy általános szinten." Anélkül, hogy szükségszerűen meglátnánk Marx elméleti és gyakorlati politikáról vallott nézeteiben az alapvető pesszimizmust, melyet néhány - rendszerint ellenséges - kommentátor tulajdonít neki, megállapíthatjuk, hogy az "állam elsorvadásához" hasonló koncepció nem valószínű, hogy növelné bárminek is a tekintélyét, ami kapcsolatban van a politikával és így a politikatörténettel is.

Ez egyoldalú nézetnek tűnhet, amely csak olyan történésznél található meg, akit félrevezettek a sajátos francia hagyományok és a marxizmus hatásának túlzott felnagyítása. De ez egyáltalán nem így van. A franciák között mindig is voltak olyanok, akik a politikatörténet szilárd támogatói közé tartoztak. Vagy például Johan Huizinga, aki nem volt se francia, se marxista, pályája folyamán eltávolodott a politikatörténettől. Ennek ő "A kultúrtörténet feladata" /The Task of Cultural History/ című művében csökkenő jelentőséget tulajdonít, elsősorban azért, mert könnyű és egyszerű. Minthogy azonban őt személyesen sem a gazdaság, sem a politikatörténet nem érdekelte, bár észrevette azok feltartóztatathatatlan előretörését, figyelmét egy tudományos kultúrtörténet megteremtésére fordította.

Úgy tűnik a gazdaság, társadalom és kultúra teljesen kisajátította a történészek munkáját az utóbbi fél évszázadban. Sőt, a megsértett és megsebzett politikatörténet még ismeretelméletileg is bizonytalanságba került, mivel egyes szociológiai iskolák megpróbálták elmosni az elméleti és gyakorlati politikatudomány határ vonalait. Hogy csak két vezéregyéniséget említsünk a mai francia szociológiából, Alain Touraine nemrégiben szót a politikai analízis "kétszeres gyengeségéről", a társadalomtudományon belül, Edgar Morin pedig kimutatta a politikatudomány válságát, melyet a politikának a technika és a tudományok oldaláról történt erős befolyásnak tulajdonít. Vajon a politikatudomány atomizálódása nem fogja-e maga után vonni a politikatörténet

hasonló felbomlását, mely már amúgy is visszaszorult saját szűk keretei közé. Ahhoz, hogy megértsük a politikatörténet 20. században elszenvedett kudarcait, meg kell vizsgálnunk azokat a tényezőket, amelyek felfutását elősegítették.

Korábbi tekintélye kétségkívül összefüggésben van azokkal az uralkodó formákkal, melyek előbb az Acienne Regime, majd a francia forradalom nyomán kialakuló társadalmak jellemzői. A monarchikus állam, a fejedelem és kísérete felemelkedésével a politikai színpad homlokterébe udvari és kormányzati bábfigurák kerültek, ami mind a történészeket, mind a népet megtévesztette. Az arisztoteliánizmus fogalom- és eszmerendszere változatos formában a 13. század és Aquinói Szent Tamás után alkalmasnak látszott az új valóság bemutatására. De a politikatörténet és politikatudomány mégsem győzött rövid időn belül. A "signorie" jelenségének elterjedése idején gyorsan elfogadottá vált Itáliában, de Franciaországban, ahol csak az arisztoteliánus V. Károly tett egy lépést ebben az irányban, aki 1369 és 1374 között Nicole Oresme-vel lefordíttatta /latin szöveg alapján/ Arisztotelész Politikáját, Etikáját és egy közgazdasági tanulmányát. Itt csak a 17. században honosodott meg a "politika" főnév, ami viszont a 16. században elterjedt melléknév használatát erősítette meg. Magának a politika szónak valószínűleg kedvező hatást jelentett a polisszal összefüggő szavak elterjedtsége. Ezek az urbs-töböl-eredő szavakkal együtt "mint az urbaine /városi/, urbanité /városiasság/, urbanisme /várostervezés/", a civilizáció szókincsének egy széles jelentésterületét ölelik fel. Talán a "police" szón keresztül fejthetjük meg a politesse /udvariasság/ eredetét is, amely a 17. században jelenik meg. Ekkor alakult ki a "policé" /rendezett, civilizált/ szó is, de csak a 19. században. A le politique, la politique és les politiques /elméleti-, gyakorlati politika, politikusok/ területe a társadalmi elité, és ebből adódik a politikatörténet "nemesi" volta. Ez az arisztokrata stílus része volt. Ezért forradalmi Voltaire azon célja, hogy a "királyok és udvarok története helyett, a nép történetét" írja meg. Úgy tűnt, mintha a filozófiatörténet kiszorítaná a politikatörténetet. De valójában inkább kiegyezett vele, amire példa Raynal abbé műve: Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des Européens dans les deux Indes.

Bár az 1789-es forradalom a 19. századra a politikai hatalmat a polgárság kezébe juttatta, a politikatörténet előjogait nem szüntette

meg. A romantika is csupán megingatta tekintélyét, de megdönteni nem tudta. Csak Chateaubriand ismerte fel a történelem, politikatudomány és ideológia újszerűségének lényegét, de csak azért tette, hogy elutasítsa azt. Francois Guizot, sokkal inkább, mint Augustin Thierry továbbvezette a történelmet azon az úton, ami a civilizáció-történethez vezetett volna, de mivel mindketten a polgárság felemelkedésének bemutatásával foglalkoztak, ők is leragadtak a politikatörténetnél. A "győzedelmes középosztály" azonban nem csak átvette a politikatörténetet, annak minden dicsőségével együtt, hanem a történeti modellek példáival is "ami pedig monarchikus, illetve arisztokratikus" volt - épp annyi örömet talált, mint elődei: tipikus példája az időbeli kulturális lenyugvásnak, amely arra készteti a felmerkedő osztályt, hogy átvegye a hagyományosan kialakult értékeket. Michelet volt csak kivétel ez alól.

Ha magát Franciaországot nézzük, itt csak a 20. század elején kényszerült a politikatörténet visszavonulni, majd megadni magát annak az újszerű történetírásnak, amelyet a fellendülő társadalomtudományok - a földrajz, de elsősorban a közgazdaságtan és szociológia - támogattak. Vidal de la Blanche, Francois Simiaud és Emile Durkheim voltak az új tudomány megteremtői, akár tudatában voltak ennek, akár nem. Közvetlen őseiként Henri Berr-t a *Revue de synthèse historique* /1901/-al, és még határozottabban Marc Bloch-ot és Lucien Febvre-t az *Annales d'histoire économique et sociale* -al tarthatjuk számon.

Raymond Aron Thuküdidésről szóló esszéjében kimutatja, hogy milyen szorosan kötődik a politikatörténet az elbeszéléshez és az eseményhez. Az *Annales* iskola elutasította a politikatörténet, az elbeszélő történet és a krónika vagy epizódikus történet hagyományosan kialakult hármását. Számukra ez áltörténeti, értéktelen, felületes, amely nem a lényeggel, hanem annak árnyékával foglalkozik. Helyére egy átfogó gazdaság-, társadalom- és eszmetörténeten alapuló történettudomány kell, hogy lépjen. Az *Annales* iskola legjelentősebb alkotása Fernend Braudel *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II* /1959/, ahol a politikatörténet a harmadik részben kap helyet, melyet korántsem lehet a könyv csúcspontjának nevezni, inkább csak a kimaradt részleteket, adalékokat fogja össze. A politikatörténet a történettudomány egykori vezérfonala függelékévé zsugorodott.

De a politikatörténet éppen az öt háttérbe szorító tudományok módszereinek, szellemének és elméleti megközelítésének átvételével tudja fokozatosan visszaszerezni tekintélyét. Megkísérlem ezt az újkeletű visszatérést felvázolni a középkori történelem példáján. A szociológia és az antropológia első és legfontosabb hozzájárulása a politikatörténethez az volt, hogy a hatalmat és a hozzá kapcsolódó fogalmakat központi problémává és céllá tette. Raymond Aron megfigyelései szerint ezek a fogalmak és tények mindegyik társadalomra és civilizációra érvényesek: "A hatalom problémája állandó, akár bottal, akár gépekkel művelik a földet." Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a politikatörténész "hatalomelemzése", az "állam" és a "nemzet" fogalmainál is mélyebbre hatol, akár hagyományos, akár új típusú megközelítésről van szó. Érdemes emlékeztetni arra, hogy a marxizmus-leninizmus, melyet régóta azzal vádolnak, hogy nem fordít kellő figyelmet a politikatörténetre és elméletre, csak az állam és a nemzet szintjéig jutott. Végül a hatalom szó mélységére és központiságára kell utalni, amely sokkal többet jelent, mint a politika felületesebb, felszínebb képzetet keltő fogalma. A jelentégtörténet elvesztette vonzerejét, így a politikatörténet mélyebb, átfogóbb tudománnyá vált úgy, hogy a hatalom történetével kezdett foglalkozni. Ez a szóbeli rehabilitáció megfelel annak a szellemi fejlődésnek, melyet Marc Bloch is megérezett, mikor röviddel halála előtt ezt írta: "Sok tisztázni való van még a "political" szó fogalma körül. Miért kell, hogy ez a szó a "felületesebb" szinonimája legyen? A történettudománynak az az ága, amely a kormányzati formák fejlődésére és a kormányzottak történetére összpontosít, amit jogosan meg is tehet, nem köteles-e megérteni választott tárgyát annak belső okaiból, tényeiből?"

Mégis a politika mélységeinek kutatása kívülről indult, a hatalom jeleinek, szimbólumainak vizsgálatával, amivel P.E. Schramm foglalkozott. Egy sor tanulmányban, melyek csúcsát a Herrschaftszeichen und Staatssymbolik szintézis jelenti, felhívta a figyelmet arra, hogy a középkorban a hatalom birtokosainak jellegzetes tárgyai - korona, trón, országalma, jogar, main de justice stb. - nem vizsgálhatóak csupán önmagukban. Vissza kell helyezni őket azoknak a magatartásmódoknak és szertartásoknak a környezetébe, amelyeknek részét képezték és mindenek előtt annak a politikai szimbólumrendszernek a fényében kell őket látnunk, amelyekből jelentésük ered.

Ez a szimbólumvilág mélyen a vallásos jelrendszerben gyökerezik, amelyen keresztül a politika a vallás befolyása alá került. A jelek és jelvények közül egy különösen nagy ívű fejlődésen ment át, figyelembe véve mind a politikai-vallási jelrendszert, mind azokat az intézményeket, melyekben ez a rendszer történetileg elhelyezkedett. A középkor politikai élete egyrészt az antikvitás örökletes királyi címéhez, másrészt a monarchia némely máig is fennálló erekljeihez, így a koronához kötődik. A szimbólum jelentése részben magától a tárgytól a koronázási szertartáson keresztül a tényleges királyságig terjedt, részben pedig magát a királyság elvont fogalmát fejezte ki. A középkor végének politikai arculatáról készült tanulmányok gyűjteménye található a "Corona Regni: Studien über die Krone als Symbol des Staates in Spätem Mittelalter"-ban.

Nemrégiben idézte fel újra George Duby a korona többszörös jelentését annak a töviskoszorúnak kapcsán, melyet Szent Lajos helyezett el Párizsban, a Sainte Chapelle-ben. Ez az utalás azonban egy módszertani problémát vet fel. Vajon a "politikai" tárgyak segítségével hívása nem a tárgyalt kor jellegének köszönhető-e, valamint annak, hogy a koraközépkorból viszonylag kevés írott forrásunk van? És így nem inkább egy alkalomhoz rögtönzött módszerről van-e szó, mintsem egy valóban új és általánosan használt megközelítésmódról?

Különös módon úgy tűnik, hogy éppen azok a történészek fogadják el ezeket az ellenvetéseket és csökkentik módszerük jelentőségét, akik a legjobban érdekeltek a középkori politikai szimbólumrendszer ezen részleteiben. Ezért írja P.E. Schramm: "A hatalmi jelvény vizsgálatát ki kell egészíteni az általában vett hatalmi jelrendszer kutatásával." Ez azt jelenti, hogy a történelem kutatása, mely kezdetben krónikákon alapult, majd levelek, dokumentumok, tények vizsgálata révén vált pontosabbá, még egy hosszas rendszerezett fejlődésen kell, hogy átmenjen. Több tárgyi bizonyíték és tény áll ehhez rendelkezésre, mint ahogy azt korábban gondolták, és egy egységes kritikai módszer is elfogadottá vált. Így a már meglévő képet kiegészíthetjük, gazdagabbá tehetjük. Ami a jelvényt illeti, az többet mond a z uralkodó igényeiről és céljairól, mint bármely más ismert tény. Ez különösen azokra a századokra érvényes, melyekből nagyon kevés írott emlék maradt fenn.

Hasonlóan ír Robert Folz is, aki úgy véli, hogy a dokumentumok különböző felhasználása révén más és más valóságot láthatunk meg: "kormányzati dokumentumok, figuratív ábrázolások, liturgikus szertartások, külső jegyek - mint az ünnepi öltözetek és jelképek - kiegészítve kis számú írásos feljegyzéssel jelentik lényeges információforrásainkat a középkor első feléből, amikor a szimbólum, mint a politikai forma kifejezőeszköze magasan az elmélet fölött állt. Csak a 12. századtól, a jogtudomány, bíráskodás és bizonyítás újjáéledésével nő a dokumentumok száma."

De az új politikatörténetírásnak, mint a történettudomány többi ágának is meg kell szabadulnia attól az előítélettől, hogy csak jobb híján, kényszerből forduljon az íratlan dokumentumokhoz. A történetírásnak minden forrást fel kell használnia aszerint, hogy mit tudnak nyújtani, és a vizsgált kor értékrendjének - nem pedig a történész előítéleteinek - megfelelően kell, hogy megállapítsa az egymáshoz való viszonyukat. Ez nem akadályozza meg a történelemet abban, hogy a múlt tényeit a tudomány mai szintjének megfelelően, annak minden eszközét felhasználva vizsgálja. Minden kornak megvan a maga politikai szertartásrendje, és ennek a jelentését a történész kell, hogy megfejtse, ami a politikatörténet egyik legfontosabb szempontja. A politikatörténet jelenlegi szimbólumokra és szertartásokra irányuló kutatása kiemelkedő eredményt mutatott fel a királyság újraértékelésében, a feudalizmus politikai rendszerén belül. Korábban általános vélemény volt, hogy a monarchikus állam, mint intézmény és a feudális rendszer egymásnak ellentmond, összeférhetetlen, a királyi hatalom pedig csak a középkor végén, az abszolutizmus útján nőtt meg. E felfogás szerint Nagy Károly azzal a politikájával, hogy szolgálatokért örökletes hűbérbirtokot adományozott, öntudatlanul is, olyan erőket hívott életre, amelyek királyi tekintélyt romboló hatását ő maga is megpróbálta meggátolni, és amelyek célja végső soron a királyi hatalom alávetése volt. Ezt pedig ő a királyi korona méltóságával megerősítve sérthetetlennek hitte. Ez a magyarázat, amely ma már mindkét állításában tarthatatlan, abból eredt, hogy a kutatók képtelenek voltak az állam üres presztízse mögött magát a hatalmat meglátni. De az új összefüggésben, az anakronisztikus állam-fogalmat mellőzve, a középkori és különösen a Karoling-kori királyi cím visszanyerte teljes jelentését, és úgy tűnik, hogy a hűbérkor királya nem a feudális rendszer ellenére, hanem azon belül eredeztette hatalmát.

Az összehasonlító történettudomány az antropológiától és a vallástörténettől átvett módszereivel adta a középkori királyi címnek ezt az új jelentését és alakította át a középkor politikatörténetét. Számos, ezzel a módszerrel készült tanulmány pecsételte meg a változást. Valóban, 1955-ben Rómában a XIII. Nemzetközi Vallástörténeti Kongresszuson nem sok szó esett Nyugat-Európa középkori történetéről, a központi téma az "Istenkirály és a királyság szakralitása" volt. Ez vonatkozik arra a kötetre is, amelyet nem sokkal ezután Raffaella Pettazzoni adott ki "A szakrális királyság" /La regalita Sacra/ címmel. Néhány évvel később az Arbeitskreis für mittelalterliche Geschichte, melyet Teodor Meyer vezetett Constance-ban, Vorträge und Forschungen címmel egy könyvet a középkori királyságnak szentelt. Közben H. Kantorowicz munkássága párhuzamosan fejlődött Schramméval. Kantorowicz miután megrajzolta a középkor legnagyobb uralkodójának, II. Frigyesnek a portróját, a középkori uralkodók egyházi beiktatásának tanulmányozásához látott. Kutatásainak csúcsát a "Király két teste" /The king's two bodies/ c. mestermű jelentette, melyben a politikai teológia koncepcióját, amely egybként a középkori történelem megértésének kulcsa, visszahelyezte eredeti történeti környezetébe.

Ezek voltak a középkori történettudományban Sir James George Frazer úttörőmunkájának eredményei, aki kutatásaival más történészekhez is a középkori királyság mágikus eredetének vizsgálatára ösztönzött függetlenül attól, hogy azok tudatában voltak-e, vagy felkészültek-e a tény elfogadására. Minden esetre egy történész nem titkolta el adósságát, ha nem is értett mindig egyet Frazer-rel, és tanulmányaiban saját módszereit alkalmazta: Marc Bloch-ról van szó. Ő is az úttörők közé számít "Les roi thaumaturges" című művével, ami a maga területén még mindig előtérben áll. Bloch nem elégedett meg az angol vagy francia királyoknak tulajdonított erősödő hatalom megnyilvánulásainak, vagy ezek felemelkedésüktől bukásukig tartó történetének, illetve az ezek mögött rejlő elméletek leírásával. De megpróbálta feltárni a kollektív pszichikum megnyilvánulásainak mozgatórugóit, illetve a "népzszerűséget" /II.könyv I.fejezet/, illetve megkísérelte megmagyarázni azt, hogy "mennyre hittek az emberek a királyi csodatételben" /420-430.o./. Röviden, vázol egy "politikai, szellemi magatartás" modellt, amit egyszerűen csak mint a szellemi magatartásmód és érzékenység általános

formáinak különleges eseteként érzékeltet" - egyedinek csak tárgya szerint. De ami a szellemi magatartás és a politika viszonyát illeti, még majdnem minden kérdés megoldásra vár. Mivel a közvélemény-kutatás módszere a modern politikai magatartás tanulmányozásánál nyújt segítséget, a középkori közvéleményt illetően csak elméleti megközelítés lehetséges.

Itt jegyezhetjük meg, hogy a politikatörténet és az azt befolyásoló tudományok újabb fejlődésük során gyakran egymást váltották - a másikat mintegy lépcsőfokként hasznosítva. Így, amint láttuk a középkori politikatörténet megváltozott, az antropológiától kölcsönvett módszerekkel gazdagodott: az archaikus és primitív királyságok tanulmányozása a középkori király fogalmát is új megvilágításba helyezte.

A középkori politikatörténet úgy tűnik elhagyta az epizódikus történetírás hullámzó felszínét, a proto- és paratörténeti társadalmak diakronikus rétegeinek kutatása kedvéért.

Közben, ellenhatásként, az antropológia megnyitotta kapuit a történeti felfogások előtt, és a tudósok, kutatók fokozatosan a politikai antropológia felé fordultak. Módszereivel felismerni vélte a "történelem nélküli" társadalmakban az egyenlőtlenség és konfliktus szerkezeit, és elméleti vázat alkotott azért, hogy politikatörténetet adjon az ilyen társadalmaknak. Ezzel világosan kifejezte azt, hogy a dinamikus társadalomtörténet nem összeegyeztethetetlen a társadalmak és civilizációk antropológiai szemléletével. A politikatörténet nem veszíti el dinamizmusát azzal, hogy az antropológia felé irányul - még az osztályharc képleteit is újra felfedeztetni, és nemcsak marxista módszerekkel. Sőt, a középkor szókinccse és szellemi magatartása részben politikai fogalmak felhasználását is lehetővé teszi a társadalom szerkezetének és viselkedésének meghatározásában. A társadalom felső rétege az írott szövegekben gyakran potentes, azaz "hatalommal bíró" néven fordul elő, általában a pauperes, vagyis "szegények" ellentétéként; néha a superiores illetve vele szemben az "inferiores" kifejezésekkel utalnak az ellentétre.

Ez átáramasztja a középkori történettudomány különböző területein végzett kutatásokat, amelyek az alapvető jelenségekben politikai dimenziót ismertek fel a hatalommal szembeni viszonyban. A legfeltűnőbb példa erre az az elmélet, mely szerint különböző időpontokban, de rendszerint i.sz. 1000 körül a seigneuries fonciéres /eredeti földbirtokosok/ a föld megadóztatásán illetve kizsákmányolásán alapuló hatal-

ma átadja helyét a vezetést és szervezést irányítók hatalmának: ezeket seigneuries banales néven ismerjük, az ilyen típusú urak 'ban' neve alapján. Így az egész feudális rendszer végső soron politikai színezetben jelenik meg. A feudalizmus ilyen típusú megközelítésének, amely nem zár ki egy végső termelési viszonyok fogalmain alapuló magyarázatot, megvan az az előnye is, hogy kihangsúlyozza a feudális szerkezet működésében - a legtágabb értelemben vett - politikai tényezők szerepét, vagy a történelem dinamizmusát biztosító politikai formákat.

A politika vetülete a kultúrtörténetben is megnyilvánul. A szellemi nevelés egyidejűleg hatalom és hatalmi eszköz is. A betűismerők és analfabéták közti határvonal, amely sokáig az egyházi és világi embereket választotta el, függetlenül az utóbbiak gazdasági erejétől, a különböző politikai formákban való részvétel hatalmi demarkációs vonalát is kijelölte. A 13. században például az egyetem diákjainak és tanárainak hatalomhoz való viszonya is egyre határozottabbá vált. Egyrészt az egyetem saját felső, sérthetetlen hatalmának kiépítésére törekedett, az egyház és a királyság intézménye között egyensúlyozva - a studium igényli saját kiváltságait a sacerdotium és a regnum mellett. Mindazok, akik a studium kiváltságában osztoznak, annak hatalmában is részesülnek. Ugyanakkor azonban az egyetemi tanulmányok és fokozatok eredménye - ha nem is célja - világi vagy egyházi méltóságok elérése, ami pedig lehetővé teszi a hatalom más formáiban való részvételt. Ha, a felmerülő nehézségek ellenére megrajzolnánk az egyetemek szellemi és politikai arculatát, lemérhető lenne az egyetemek társadalmi berendezkedésre gyakorolt hatása; valószínűleg a 'hatalmi elitben' tapasztalhatnánk erejüket. Az is biztosnak látszik, hogy ha Dumézil indo-európai társadalmakra kidolgozott sémáját a középkor történetére alkalmaznánk, ez új értelmezést adna a kor politikatörténetének. Tudjuk, hogy az 'oratores, bellatores, laboratores' hármas szerkezete a 9. századtól jellemző és a 11. században merev formát öltött. A formák középkori újrafelbukkanásának módja és okai valamint morális, szellemi és politikai hatásuk új, pontos ismerete lehetővé tenné a középkori hatalom megjelenési formáinak és ezek struktúráinak, viszonyainak és működésének felvázolását. Nézetem szerint ez a váz a királyi hatalom ideológiai alapjának része volt, amelyben a funkcionális elem az összetartó és kiegyensúlyozó erő szerepét töltötte be.

A tágabb politikai analízis még a művészetek területén is sok segítséget nyújthat. A kérdés természetesen nemcsak a mecénások művészeti formára, tartalomra és annak fejlődésére gyakorolt hatására vonatkozik. Az elemzés fő tárgya az, hogy a műalkotás tervezett, "megrendelt" hatóereje hogyan kapcsolódik a hatalomhoz általában.

Úgy tűnik Ervin Panofsky tette meg az első lépést ebben az irányban, amikor a gótikus stílust, a 'rend' /és hierarchia/ több értelmű fogalmán keresztül a skolasztikus módszerrel kapcsolta össze, majd mindkettőt az Ile de France 1200-as éveinek Capet-uralom alatti társadalompolitikai helyzetéhez viszonyította.

Mindemellett Pierre Francastel: *Peinture et société: naissance et destruction d'un espace plastique, de la Renaissance au cubisme /1951// Festészet és társadalom/* című művében nemcsak azt fejt ki, hogy a politikusok - mint a Medicik Firenzében, vagy a velencei patriciusok - a "tér képszerű megjelenítésének hatalmát" megértették és alkalmazták a gyakorlatban, /így például Boticelli Vénusza világosan kifejtett politika/, hanem az új ábrázolásmódot is tárgyalja, melyet szellemi forradalomhoz, és az "adakozás társadalom és gazdaságpolitikájával" motivált mitikus gondolatához társít.

A vallástörténetből idézhetnénk az eretekmozgalmak és a politikai erők mélyen húzódó kapcsolatait, egy olyan témát, melyben a kutatások napjainkban kezdődtek el. Hasonló módon, földrajzi, társadalmi és kulturális vonatkozásban nagyon sok újszerű tanulmányt emelhetnénk ki, melyek a középkori város és várostervezést magának a városi hatalom megjelenítő formájának és eszközének mutatják be. W. Braunfels írt egy ilyen jellegű, vitára sarkalló tanulmányt Toscana városairól.

Végül, egy több szinten működő, differenciáló politikatörténet megjelenését figyelhetjük meg, mely megfelel Fernand Braudel "idők története" koncepciójának, amely azonban további rendszerezésre szorul. Rövid távra adott a hagyományos történetírás: elbeszélő, eseményleíró jellegű, tele mozgással, de mélyebb megközelítésre alkalmatlan. Általában mennyiségi problémák érdeklik: a társadalmelemzésben van bevezető szerepe, adatokat gyűjt egy jövőbeli szellemi magatartástörténet kutatáshoz. Hosszabb távra a Francois Simiand által javasolt hosszúidejű mozgások modelljének megfelelő politikatörténeti fázisok, trendek, amelyekben, ahogy Braudel is remélte, kétségkívül a társadalomtörténet

fog dominálni politikátörténet társadalmi hangsúllyal. A két típusú történetírás között, akár a gazdaságtörténetben lenne egy közös terület, mely a világi politikai trendek és a rövidtávú mozgások és események kapcsolatával foglalkozna: a válságok története, melyben a struktúrák és dinamikájuk az események forradalmi változásaiban nyíltan mutatkoznak meg. És végül a politikátörténet, amely majdnem állandó lenne, ha nem kötődne, mint ahogy a politikai antropológián bemutattuk, hogy kötődik, a szükségszerűen konfliktusos és épp ezért dinamikus társadalom struktúrájához - az igazán hosszú idejű struktúrák politikátörténete, magában foglalva, mind a geopolitika érvényes részét, mind pedig az antropológiai modelleken alapuló analízist. Ezeknek a szinteknek mindegyikén különleges figyelmet kell fordítani a politikatudományhoz tartozó különböző jelrendszereknek, mint a szókinccs, szertartások, viselkedés, szellemi magatartás.

Bár beszélhetünk a politikátörténet bizonyos pillanatnyi válságáról, mint amelyről már a tanulmány elején is szóltam, de az is igaz, hogy a politikai szempontok és megközelítések fontossága a humán tudományok területén is nő. Nemcsak a politológia új tudománya járul hozzá fogalmi-ival, szókinccsével és módszereivel, de a geopolitika, a politikai szociológia, bár kissé hitelét veszítve, és ahogy láttuk a politikai antropológia is, melyek alátámasztják a politikátörténetet.

Úgy jellemeztem ezt, mint egy új politikátörténetet, amely a régitől különbözik, és a struktúra, a társadalomkutatás, jelrendszer és a hatalom tanulmányozásával foglalkozik. Ez természetesen egy túl optimista kép. Már sokszor emlékeztettem rá, hogy bizonyos területeken sok még a megoldásra váró kérdés. De az igazság az, hogy az új politikátörténet, melyet megpróbáltam felvázolni, ma még inkább csak álom, mint valóság.

Ennél rosszabb, hogy az elavult politikátörténet még mindig akadályozza a fejlődést. Igaz, a politika eszköztára nem csak hasznos, de szükséges is. Számunkra is nélkülözhetetlenek a kronológiák és életrajzok. Hiszen a demokrácia fejlődése nem zárhatja ki a politikátörténetből a nagy egyéniségeket. És most, hála a politológiának és szociológiának jobban megértjük mit jelent egy esemény, és hogy mi határozza meg a nagy egyéniségek tetteit.

De még mindig fenn áll a veszélye annak, hogy a politikátörténet vulgáris formájában, ahogy számtalan népszerűsítő könyvben és maga-

zinban megjelenik ismét elárasztja az igazi történettudományt. Az a veszély is fennáll, hogy a gazdaság- és kultúrtörténészek megelégszenek a gazdaság és kultúra politikai történetének írásával, vagyis a gazdaság és kultúrpolitika történetével. Ennek oka ugyanaz, mint amire Lucien Febvre is utalt az áltörténelem ellen szólva, mint olyan történettudományról, "ami kevés követelményt állít fel. Nagyon keveset. Túl keveset." És az áltörténettudomány még mindig úgy tűnik, hogy beéri félmegoldásokkal. Miközben egyetért azzal, hogy fel kell emelkednie az események és nagy egyéniségek szintje fölé /ahonnan mindig vezet egy rejtett út a politikatörténethez/, az intézmények és környezetek szintjére, még mindig ragaszkodni fog, ha tud, a kormány vagy az állam idejétmúlt fogalmaihoz. Kevés sikerrel támadja a szigorú igazságszolgáltatási szabályokat: a jog, az emberiség reménye a történész rémálma. Néha szeret belekontárkodni az eszmék és a politikai gondolkodás történetébe, amelyek pedig gyakran felületesek. A legnagyobb jóindulattal is csak a történelem legtörékenyebb ágának lehet nevezni, amely még mindig a legkönnyebben engedhet a régi kísértésnek.

Égy olyan ténnyel szeretném befejezni, amelyet talán érdemes megismételni. A politikatörténet bármennyire is megújult vagy újjászületett a többi humán tudományok segítségével, mégsem törekedhet önállóságra. Egy tudományágat részekre bontani ma, a multidiszciplináris tudományok korában elfogadhatatlanabb, mint bármikor. Lucien Febvre az Annales d'Histáre Economique et Sociale társalapítójának megjegyzése helytállóbb, mint valaha: "Nincsenek olyan dolgok, mint gazdaság, gazdaságtörténet, vagy társadalomtörténet. Csak történelem van." De az is igaz, hogy a politika dimenziójának ugyanazt a helyet kell elfoglalnia, az új általános történettudományban, mint amelyet a társadalomban a hatalom révén foglal el, amely nem más mint a politika jelenlegi ismeretelméleti megtestesülése. Az anatómia korából az atomkorába lépve a politikatörténet már nem a gerince, hanem magja a történettudománynak.

Fordította: MESTRA ÁGOSTA és
PATÓ ATTILA